

[Click here for English version](#)

נטילת לולב בשבת — לשוב לדרך המלך

מאת הרב דוד חנוך יצחק בר-חיים
מכון שילה – תורה לעם ולארץ

השנה חג הסוכות חל בשבת. רוב היהודים אינם נוטלים את לולביהם בשבת. ויש שנוטלים. מדוע? מהי עמדת ההלכה?

בקשר למצות עשה של תורה זו שנינו במשנה (סוכה ג, יא):

יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, כל העם מוליכין את לולביהן לבית הכנסת [בערב שבת, מפני איסור הוצאה מרשות לרשות]; ו[למחרת] כל אחד ואחד מכיר את שלו, ונוטל. מפני שאמרו 'אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חברו'. ובשאר כל ימות החג, יוצא אדם ידי חובתו בלולבו של חברו.

ושוב שנינו (סוכה ד, א):

לולב וערבה, שישה ושבעה... לולב שבעה, כיצד? יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, [נוטלים] לולב שבעה [ימים]; ושאר כל הימים [כאשר חל יו"ט הראשון בשאר ימות השבוע, אין נוטלים בשבת שבתוך החג, כי רק ביום הראשון דוחה מצות לולב את השבת, ונמצא שנוטלים] שישה [ימים].

הרי מפורש במשנה שנוטלים את הלולב ביום טוב הראשון של סוכות אף כשחל בשבת. נשאלת השאלה: מדוע לא נוהגים כן היום?

לעניות דעתי, התשובה נעוצה בתחרות וביריבות ששררו בין מרכז התורה בארץ ישראל ובין המרכז הבבלי לפני כ-1400 שנה.

קשה להאמין? יתכן. אך המעיין בסוגיה בתלמוד הבבלי מתרשם שכך הם פני הדברים. שאם לא כן, קשה מאוד להבין מדוע התלמוד חוזר בו מדברי עצמו תוך כדי דיבור. בתחילת הדיון (מג, א) פוסק התלמוד בפשטות שבני א"י היודעים איזה יום הוכרז כראש חודש – ועל כן אין אצלם ספק לגבי התאריך – נוטלים בשבת כמפורש במשנה. ואילו בני בבל, המסופקים אם יום טוב הראשון של החג חל בשבת או שמא למחרת, אינם נוטלים מספק: "אנן [אנחנו, בבבל] לא ידעינן בקיבועא דירחא [לא יודעים את קביעת החודש ולכן אין נוטלים לולב]. אינהו [הם, בא"י] ידיעי בקיבועא דירחא [היודעים את קביעת החודש], לידחו [ידחו את השבת ויטלו את הלולב]."

אך בהמשך הסוגיה (מג, ב), התלמוד חוזר בו באופן מפתיע וקובע: "כיון דאנן לא דחינן [היות ואנחנו בבבל לא דוחים את השבת] אינהו נמי לא דחו [הם, בא"י, גם כן לא ידחו]. והא יום טוב הראשון דלדידן לא דחי [והרי יו"ט הראשון שאין אנו בבבל דוחים את השבת] ולדידהו דחי [ולא, בא"י, לולב דוחה]? אמרי [השיבו]: לדידהו נמי לא דחי [אף להם אין לולב דוחה את השבת]! בניגוד למה שנתבאר לעיל, מושמע כאן טיעון חדש הסותר את המסקנה הקודמת: מכיון שבני בבל אינם דוחים את השבת בנטילת הלולב, גם בני א"י צריכים לנהוג כמותם, ועל כן אל להם ליטול לולב בשבת.

הדברים תמוהים ביותר: היכן שמענו שכאשר אדם זה אינו יכול לקיים את המצוה, גם חבירו צריך להתבטל ממנה?

אמת הדבר שרש"י פירש (מד, א ד"ה לדידהו) שתיקנו כך "שלא לעשות ישראל אגודות אגודות ונראה כשתי תורות". וכיוצא בזה כתב הרמב"ם (הל' לולב ז, טז – ביולנא יז). אך האמת ניתנת להיאמר שהדברים אינם מתיישבים על הלב. וכי בזה בלבד נעשתה תורה כשתי תורות? הלא בני הגולה עושים שני ימים טובים ובני א"י יו"ט אחד: הללו מניחים תפילין, והללו לא; הללו מתפללים תפילת יו"ט, והללו תפילת חול; הללו

עושים את החג שמונה ימים, והללו תשעה ימים. ובפסח: הללו עושין ליל סדר אחד, והללו שניים. וכהנה רבים. עוד יש להעיר שלשון התלמוד אינה מתפרשת יפה לפי פירושם של רש"י ורמב"ם; אילו הנימוק היה שעל כל היהודים לנהוג מנהג אחד, היה התלמוד צריך לומר כן במפורש. הקביעה "כיון דאנן לא דחינן אינהו נמי לא דחו" רומזת כנראה לכוונה אחרת.

ואכן הנצי"ב ('מרומי שדה' שם) דחה טעמו של רש"י והציע טעם אחר הנראה קרוב יותר לכוונת התלמוד: לאחר חורבן הבית "עיקר ישוב ישראל" עבר לחו"ל, ולפיכך גם יושבי א"י הנחשבים לאחר החורבן כטפלים לעיקר, חייבים להיגרר "אחר מנהג כלל ישראל". אולם גם הסבר זה צריך עיון. העובדה היא שאין לנו ידיעות היסטוריות ברורות די הצורך על מצבם ומספרם של יהודי א"י לעומת יהודי בבל בתקופה שמיד לאחר החורבן. יש להוסיף שככל הידוע לנו התהליך שמתאר הנצי"ב – הפיכת חו"ל ל"עיקר ישוב ישראל" – ארך מאות שנים. יתירה מזאת – אביי, שחי כ-250 שנה לאחר החורבן, מצוטט בתלמוד (פסחים נא, א; חולין יח, ב) כמי שאומר על יחס בני בבל לבני א"י ש"אנן כייפנין להו [אנחנו כפופים להם]; הרי שבימי אביי עדיין היה מעמדו של בבל נחות ביחס לזה של א"י.

עם זאת נראים דברי הנצי"ב, אך דומה שיש להציגם באופן מעט שונה. כאמור, התהליך שהנצי"ב מתאר לא אירע מיד עם החורבן. בתקופת התנאים וכן בתקופת האמוראים עד ימיו של אביי (נפטר ב-337 לספ"ה) לפחות, הכירו בני בבל במעלתם וביתרונם של בני ארץ ישראל וחכמיה – ובאותם הימים היה מקובל עליהם לחלוטין שבני א"י יטלו את הלולב בשבת בזמן שהם עצמם לא נטלו. תקופה זו משתקפת בתירוץ הראשון של התלמוד (מג, א) שהובא לעיל.

ברם, ברבות הימים – עם דילדול מרכז התורה והישוב היהודי בא"י בשל רדיפות הרומאים והביזנטים, ומאוחר יותר בעקבות הכיבוש הישמעאלי – אט אט נוצרה מציאות חדשה: המרכז הבבלי נעשה בפועל עיקרו של 'כלל ישראל' כדברי הנצי"ב, ועם הזמן גם סיגלו לעצמם עולם מושגים בהתאם.

לכך יש להוסיף שידוע ממקורות רבים, לרבות דברי חז"ל, ששררה אוריה של תחרות ויריבות בין שני המרכזים. דעתם של חכמי בבל לא היתה נוחה מזה שבני א"י מקיימים מצות לולב בשעה שבני בבל אינם מקיימים אותה, וממה שמשמע מכך: שלבני א"י משפט הבכורה. דומה שכאשר בני בבל חשו שידם על העליונה, גובשה העמדה הבאה לידי ביטוי בתירוץ השני (מג, ב): בני א"י חייבים לקבל את מרותם של בני בבל ולנהוג כמנהגם. (בבחינת אין צריך לומר הוא שהתלמוד הירושלמי אינו מכיר בגזירה זו, ולדעתו בני א"י חייבים ליטול את הלולב ביו"ט הראשון שחל בשבת).

אם כנים הדברים, יש לשאול: כיום, כאשר לפחות 50% מיהודי העולם יושבים בא"י – והתורה שהלכה ונתדלדלה בגלות, ככתוב: מִלְפָּנֶיךָ יְשׁוּרֵיךָ בְּגוֹיִם, אֵין תּוֹרָה (איכה ב, ט), שבה למקומה, ומרכז התורה שבארץ ישראל הוא עיקר ולא טפל – כלום יש לראות ביהדות בבל (שחדלה להתקיים), או בקהילות היהודיות בחו"ל, בעלות מעמד של עליונות בעולם היהודי? האם מנהג יהודי חו"ל יכול להיחשב עוד "מנהג כלל ישראל"? ואף אם ראוי שכלל ישראל ינהוג מנהג אחד, שמא בני חו"ל צריכים להיגרר אחר בני א"י ולא להיפך?

שמא הגיעה השעה לאמץ את דברי רבי יהודה הנשיא: "לעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד" (תלמוד בבלי, בבא מציעא לג, א), לעשות מעשה על פי משנת רבי, להגדיר מחדש את העיקר והטפל בחיינו כעם וכיחידים, ולשוב לדרך המלך.

אם ברצונכם לקבל עוד דברי תורה מרשימים בענייני תורת ארץ ישראל, העם והארץ, נא לשלוח אמייל ל-
MachonShilo-subscribe@yahooogroups.com.

The Mitzvah of Lulav on Shabbat – Getting Back on Track

By Rabbi Dawidh Hanoach Yitzchak Bar Hayim
Machon Shilo - Torah La'am VeLaaretz
machonshilo@gmail.com

This year the first day of the holiday of Sukkot falls on Shabbat. Most Jews do not perform the mitzvah of waving the lulav (or “Four Species”) on Shabbat while others do so. What is the basis for these differing practices and what is the stance of the Halacha (Jewish law)?

Regarding the mitzvah of lulav—a positive Torah commandment—the Mishna (Sukkah 3a) states:

When the first day of Sukkot falls on Shabbat all of the Jews bring their lulavim to synagogue (on Erev Shabbat because of the prohibition of carrying from one domain to another); and [the next day] everybody identifies his lulav and takes it. And this is because it was said: 'One may not fulfill one's obligation on the first day of Sukkot with the lulav of his fellow.' And on the remaining days of Sukkot one may fulfill one's obligation with the lulav of his fellow.

In the following chapter, the Mishna (Sukkah 4a) goes on to state:

The lulav and the aravah (willow), six and seven....how is the lulav seven? When the first day of Sukkot falls on Shabbat one waves the lulav seven days; on other days, [when the first day of Sukkot falls on the rest of the days of the week, one does not wave on Shabbat in the middle of the holiday because only on the first day of Sukkot does the mitzvah of lulav override Shabbat and thus one waves] six [days].

Thus we see that the Mishna unequivocally states that we should perform the mitzvah of waving the lulav on the first day of Sukkot—even if the first day of the holiday falls on Shabbat. So naturally, the question must be asked: why do most Jews not hold by this practice today?

In my humble opinion, the answer is related to the competition and rivalry which prevailed between the center of Torah in Eretz Yisrael and the center of Torah in Babylon some 1,400 years ago.

Hard to believe? Perhaps, but when we examine the “sugya” (relevant discussion) in the Talmud Bavli we are left with this distinct impression. Without this perspective it is extremely difficult to understand why the Talmud states one thing and then contradicts itself on the very same page.

At the beginning of the deliberation (Sukka 43a), the Talmud states simply that the Jews of Eretz Yisrael—who know which day was declared to be Rosh Chodesh and are therefore in no doubt as to the date on which the holiday begins—perform the mitzvah of waving the lulav on Shabbat as per the Mishna. The Jews of Bavel (Babylonia) on the other hand—who are in doubt as to whether the first day of Sukkot falls on Shabbat or Sunday—do not perform the mitzvah of waving the lulav:

We in Bavel do not know the determination of the month and therefore do not wave lulav. They in Eretz Yisrael who know the determination of the month should wave and override the Shabbat.

However, as the discussion continues (43b) the Talmud suddenly changes its position and surprisingly declares:

Since we in Bavel do not override Shabbat, they in Eretz Yisrael do not also. But what of the first day when we in Bavel do not override the Shabbat and they in Eretz Yisrael do? They answered: lulav will not override Shabbat for them either!

An entirely new claim is made here that contradicts the previous conclusion: since the Jews of Bavel do not override Shabbat by performing the mitzvah of waving the lulav, the Jews of Eretz Yisrael must also act accordingly, and must therefore refrain from waving the lulav on Shabbat.

This latter claim is quite astonishing: on what basis can one claim that when one person can not fulfill a mitzvah that his neighbor must also refrain from so doing?

This change of heart did not go unnoticed by the *mepharshim* (commentators) of the Talmud. Rashi comments that this was decreed “so that Israel would not be fragmented and the Torah would appear to be two Torahs” (44a). The Rambam, too, explains the matter in a similar fashion (Hilchoth Lulav, 7, 16; in the Vilna edition 17). This interpretation, however, is difficult to accept.

Would this be the only case in which the appearance of “two Torahs” is created? Do residents of the Exile/Diaspora (“Galut”) not observe every Yom Tov (festival) for two days, while the residents of Eretz Yisrael observe only one? Is it not the case that one group puts on Tephillin while the other does not; one group prays the tephillah of Yom Tov while the other says the weekday prayers; one group observes the Sukkot holiday for eight days, and the other nine. And on Passover one group makes one seder while the other makes two? Etc. etc...

Furthermore, the Talmud’s language does not readily lend itself to this explanation of Rashi and the Rambam; if the Talmud had wanted all Jews to observe one custom, it would have said so explicitly. The declaration that “*Since we in Bavel do not override Shabbat, they in Eretz Yisrael do not also*” suggests that the explanation lies elsewhere.

And indeed the Netziv (in his commentary *Meromei Sadeh*) rejects Rashi’s rationale and suggests another reason which appears more in line with the Talmud’s original intention: after the destruction of the Temple, writes the Netziv, the bulk of the Jewish nation was transplanted to the Exile. In this new reality the Jews of Eretz Yisrael who are considered after the destruction as “negligible” must fall in line with “the custom of Am Yisrael”.

But even this insightful elucidation requires further examination. The truth is that we do not possess sufficient historical data regarding the condition and numbers of the Jews of Eretz Yisrael as compared to the Jews of Bavel during the period immediately following the destruction of the Temple. In addition, as far as we know the process that the Netziv describes—the transformation of the Exile into the center of the Jewish world—took place over hundreds of years. Moreover, the Babylonian sage Abbaye, who lived 250 years after the destruction of the Temple, is quoted in the Talmud (Pesachim, 51a, Hulin 18b) as having said “we are subservient to them” regarding the way the Jews of Bavel viewed themselves vis-a-vis the Jews of Eretz Yisrael. We must conclude that at least up to the time of Abbaye, the status of Bavel was perceived to be inferior to that of Eretz Yisrael.

Having said this, the Netziv’s understanding of the matter seems basically correct; it might, however, be formulated somewhat differently. As previously noted, the process described by the Netziv did not occur immediately after the destruction of the Temple. During the periods of the Tannaim (70-200 CE) and the Amora’im (200 to 500 CE) until at least the time of Abbaye (d. 337 CE), the Jews of Bavel recognized the lofty status and the birthright of the Jews and Sages of Eretz Yisrael. During this period, it was completely acceptable in their eyes that the Jews of Eretz Yisrael would perform the mitzvah of waving the lulav when the first day of Sukkot fell on Shabbat even though they themselves did not. This period is reflected in the first deliberation of the Talmud (43a) cited above.

However, with the passage of time the center of Torah and the Jewish settlement in Eretz Yisrael was steadily weakened due to the persecutions of the Romans and the Byzantines, and later in the aftermath of the Arab/Muslim occupation. Thus, little by little, a new reality came into being: the center of Jewish life shifted to Bavel—as pointed out by the Netziv—and the worldview of Babylonian Jewry was shaped by this fact.

To this we must add that it is well known, as found in many sources including statements of the Sages, that an atmosphere of competition and rivalry prevailed between the Jewish centers in Bavel and Eretz Yisrael. The sages of Bavel were not at ease with the fact that the Jews of Eretz Yisrael were fulfilling the mitzvah of lulav at a time that the Jews of Bavel were not doing so; this would have been seen to imply that the Jews of Eretz Yisrael were of a higher status and order.

It seems that once the Babylonians felt that they were in a position to do so, they adopted the principle reflected in the summation of the second deliberation (43b): the Jews of Eretz Yisrael must accept the authority of the Jews of Bavel and act in accordance with their customs. (It goes without saying that the Talmud Yerushalmi makes no mention of such a decree, and is of the opinion that the Jews of Eretz Yisrael must fulfill the mitzvah of waving the lulav on the first day of Sukkot even on Shabbat.)

Bearing all this in mind, one might well ask whether today we are required to continue to view the custom of the Jews of the Exile as the “custom of Klal Yisrael”? Is this appropriate when, thank G-d, at least 50% of the world’s Jews live in Eretz Yisrael and when the largest and most significant Torah center in the world is located in Eretz Yisrael? Is it still relevant to view the Judaism of the extinct communities of Bavel or of the present day Jewish Diaspora as somehow superior? And even if it is fitting that Klal Yisrael should observe one uniform custom, perhaps the Jews of the Exile should again fall in line with the Jews of Eretz Yisrael and not vice versa.

Perhaps the time has come to take seriously the words of Rabbi Yehudah HaNasi: “One should always run to the Mishna more than to the Talmud” (Talmud Bavli, Bava Metzia, 33a), and conduct ourselves here in Eretz Yisrael in accordance with the Mishna. Thus might we begin the process of redefining centrality and marginality in our lives as a nation and as individuals, and get ourselves collectively back on track.

If you would like to receive additional enlightening Divrei Torah from Machon Shilo, please send an email to machonshilo-subscribe@yahoogroups.com.